

LAPSEN TIEDOLLINEN TOIMIJUUS LASTENSUOJELUN
SOSIAALITYÖSSÄ

Hanna Tulensalo

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus

Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala

Lokakuu 2015

Sisällysluettelo

1. Johdanto	4
2. Lapsi toimijana ja tietäjänä lastensuojelun sosiaalityössä	5
3. Sosiaalityön käytäntöön kiinnittyvä tapaustutkimus	9
4. Lapsen tiedollisen toimijan positiot ja suhde tietoon	13
4.1 Lapsi aktiivisena tiedollisena toimijana	14
4.2 Lapsi välillisenä tiedollisena toimijana	22
4.3 Lapsi ulkopuolisena tiedollisena toimijana	23
5. Yhteenveto ja johtopäätökset	25

Lähteet

Ammatillisessa lisensiaatintyössä käytetyt kuviot ja taulukot sivu:

Kuvat:

Kuva 1: Kaisan adjektiivivalinnat 17

Kuviot:

Kuvio 1: Lapsen tiedollisen toimijuuden kehät 26

Taulukot:

Taulukko 1: Lapsen tiedollisen toimijan positiot, paikka työskentelyssä ja suhde tietoon 14

Taulukko 2: Lapsen aktiivisen tiedollisen toimijan positiot ja suhde vuorovaikutukselliseen tietoon 15

Taulukko 3: Lapsen välillisen tiedollisen toimijan positiot ja suhde vuorovaikutukselliseen tietoon 22

Taulukko 4: Lapsen ulkopuolisen tiedollisen toimijan positiot ja suhde vuorovaikutukselliseen tietoon 24

TIIVISTELMÄ
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

TULENSALO HANNA: LAPSEN TIEDOLLINEN TOIMIJUUS
LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖSSÄ
Ammatillinen lisensiaatintutkimus, 37 sivua
Sosiaalityö/Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala
Ohjaaja: Aino Ritala-Koskinen
Lokakuu 2015

Lastensuojelun sosiaalityössä on 2000-luvulla tuotu voimakkaasti esiin lapsikeskeistä periaatetta, jonka mukaan lapsi on vanhempien rinnalla sosiaalityöntekijän keskeinen työskentelykumppani. Samalla on korostettu lapsen kokemustiedon merkityksellisyyttä osana lapsen tilanteesta rakentuvaa tietoa. Viimeaikaisesta kehityksestä huolimatta lapsen asema tietäjänä on lastensuojelussa epäselvä ja lapsen tiedon rooli vakiintumaton.

Tässä artikkelissa tarkastellaan lapsen tietoa ja sitä, millaisena toimijana ja tietäjänä lapsi näyttäytyy lastensuojelun asiakkuutensa aikana. Tutkimuksen kohteena olivat alle 12-vuotiaat lapset, joiden tiedollista toimijuutta tarkasteltiin tapaustutkimuksen keinoin. Tutkimuksessa tapauksia oli kolme ja tutkimusmetodina käytettiin dialogisia arviointikeskusteluja, joissa tutkija yhdessä lapsen, vanhempien ja lapsen sosiaalityöntekijän kanssa arvioi kunkin lapsen asiakkuuden kulkua, suhdetta tietoon ja paikkaa tietäjänä.

Tutkimustulokset vahvistavat alle 12-vuotiaiden lasten kyvykkyyden kertoa, kuulla ja käsitellä itseään ja omaa elämäänsä koskevaa tietoa. Tutkimuksen mukaan lapsen tiedollisen toimijan positiot lastensuojelussa ovat vaihtelevia ja oman asiakkuutensa aikana lapsi voi olla erilaisissa toimijapositioneissa. Tutkimuksen tulokset kiteytyvät lapsen tiedollisen toimijuuden kehiksi.

Tutkimuksen pohjalta julkaistaan artikkeli teoksessa *Sosiaalityön käytäntötutkimuksen uudet käänneet*. Kirjan toimittajia ovat Mirja Satka, Ilse Julkunen, Aino Kääriäinen, Laura Yliruka, Ritva Poikela ja Heidi Muurinen. Artikkelin on käynyt läpi referee-menettely.

Avainsanat: lastensuojelu, lapsikeskeisyys, lapsen toimijuus, lapsen tieto

1 Johdanto

Kiinnostus lapsen maailmaan ja halu kehittää työskentelyä lapsen kanssa on ollut tärkeä osa lastensuojelun sosiaalityöntekijän uraani. Sosiaalityöntekijän työskentely lapsen kanssa ei ole ollut vallitseva työkäytäntö, vaan suomalaista lastensuojelutyötä on pitkään hallinnut käsitys, että lasta autetaan parhaiten auttamalla vanhempia. Tätä Johanna Hurtig (2003) kuvaa oivallisesti ”tihkuvan auttamisen malliksi”. Myös omaa työtapaani urani alussa olisi voinut kuvata tihkuvaksi auttamiseksi. Tyytymättömyys vähäiseen lapsen kohtaamiseen ja halu kokeilla toisin toimimista vei lapsikeskeisen kehittämisen polulle. Tuo polku innoitti myös tutkimaan lapsia lastensuojelutyössä.

Viimeaikaiset tutkimukset ovat osoittaneet lasten pystyvän kertomaan merkittäviä asioita omasta elämästään, vaikeuksistaan ja hyvinvoinnistaan. Lapsilta saatava kokemustieto on sellaista, jota muilta toimijatahoilta ei voi saada (Helavirta 2011; Eskonen 2005; Ritala-Koskinen 2001; Kyrönlampi-Kylmänen 2010; Winter 2010.) Tutkimustietoa on myös lapsen kerronnan tavoista ja tiedon luonteesta (Eskonen 2005; Helavirta 2011; Roos 2015). Vaikka lapsen asema sosiaalityössä on vahvistunut (esim. Viholainen 2010), lapsen kykyä ja tapoja kertoa omista kokemuksistaan ei aina osata ottaa huomioon riittävällä tavalla. Lapsen oikeuksien sopimuksen tavoitteena on edistää kaiken ikäisten lasten mahdollisuutta ilmaista itseään ja näkemyksiään omassa asiassaan (Hakalehto-Wainio 2013, 39). Myös lastensuojelulaki (LsL 2007/417) ohjaa lapsen mielipiteen selvittämiseen sekä lapsen oikeuteen saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa (5 §). Virve-Maria de Godzinskyn (2014, 39, 41) tutkimuksen mukaan kuitenkin noin neljäsosassa huostaanottoasioista lasten mielipidettä ei ollut selvitetty tai siitä ei ollut tietoa. Yleisin peruste kuulematta jättämiselle oli lapsen nuori ikä ja selvä enemmistö niistä, joita ei ollut kuultu, oli alle kouluikäisiä lapsia. Tutkimuksesta käy ilmi, että yli 60 prosenttia tutkittavista lapsista oli jäänyt vaille informaatiota ennen mielipiteen selvittämistä.

Myös oma näkemykseni sosiaalityöntekijänä on, että lapsen asema asiakkaana ja mielipiteen kertojana ei ole itsestään selvä eikä selkeä. Sosiaalityössä on ollut vähän keskustelua siitä, mitä lapsen mielipiteen selvittämisellä tarkoitetaan silloin kun lapsi ei tarjoa aikuisen kaipaamaa tietoa yksiselitteisenä kerrontana (esim. Forsberg 2002, 84) tai kun lapsen tapa muodostaa ja ilmaista mielipiteensä ei ole samanlainen tai

yhtä selkeä kuin aikuisen. Käytännön työssä on ollut heikosti esillä myös se, että lapselle tulee antaa riittävästi tietoa siitä asiasta, johon häneltä mielipidettä toivotaan.

Tässä artikkelissa tarkastelen miten lapsella on mahdollisuus ilmaista mielipiteitään lastensuojelun asiakkuutensa aikana ja osallistua yhteiseen tiedon rakentamiseen. Artikkelini on tapaustutkimus kolmesta lastensuojelun avohuollon pitkäaikaisesta asiakkuusprosessista. Olen toteuttanut tutkimukseni osana Pääkaupunkiseudun Praksista¹. Tutkimukseeni osallistuneet työntekijät ja lapset perheineen olen saanut Praksis-toiminnassa mukana olevista pääkaupunkiseudun kunnista.

Tutkimukseni on osa lasta ja sosiaalityön suhteita käsittelevän empiirisen tutkimuksen jatkumoa, jossa kohteena on lasten osallistuminen lastensuojelun ammattikäytäntöihin (esim. Hurtig 2003; Keränen 2004; Kouvonen 2013; Reinikainen 2007; Eklundh & Matschek 2012; Thomas & Holland 2010). Etenen artikkelissa siten, että tarkastelen ensin lapsen toimijuutta sekä tietoa lastensuojelun sosiaalityössä. Sen jälkeen esittelen tutkimusmenetelmän ja aineiston. Lopuksi kuvaan tulokseni lapsen tiedollisesta toimijuudesta sekä esitän niiden pohjalta johtopäätökset ja kehittämisehdotukseni.

2 Lapsi toimijana ja tietäjänä lastensuojelun sosiaalityössä

Lapsen toimijuus on yksi yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen avainkäsite, jolla tarkoitetaan lapsen kyvykkyyttä, valmiuksia ja taitoja tuottaa merkityksiä toimintaansa. Lapset nähdään sosiaalisina toimijoina, joilla on annettavaa yhteiskuntaelämään. (Alanen 2009, 22; Corsaro 1997, 7-9; James, Jenks & Prout 1998, 6, 138; Graham 2011, 1535.) Tosiasia kuitenkin on, että lapsilla ei ole rajattomia mahdollisuuksia toimijuuteen, vaan erilaiset yhteiskunnalliset, historialliset ja kulttuuriset reunaehdot säätelevät lapsen toimijuutta voimakkaasti. Viimeaikoina on esitetty kritiikkiä liiallisesta yksilökeskeisyydestä. Kritiikin kärki on kohdistunut siihen, että lapsen näkökulman korostaminen on johtanut lapsen liialliseen irrottamiseen yhteisöistä ja sosiaalisesta järjestelmästä. Lapset ja myös aikuiset ovat kuitenkin aina jollain tapaa riippuvaisia toisista. (Karlsson 2012, 42–43; Sipilä & Österbacka 2013, 36; Pösö 2012, 92–93.) Liisa Karlsson (2012, 22–23)

¹ Pääkaupunkiseudun Praksis on sosiaalityön käytännön opetusta, tutkimusta ja asiakastyötä yhdistävä rakenne. Toimin Praksiksessa kehittäjäsosiaalityöntekijän tehtävissä 2012–2013.

painottaa, että lapsen toimijuus on dynaamista, yhteisöllistä ja kontekstisidonnaista. Myös Elina Paju (2013, 207–209) näkee lapsen toimijuuden sidoksellisena sekä tapahtuvana. Sidoksellisuudella hän viittaa siihen, että toimijuutta voi syntyä vain riippuvuuden ja toisiin linkittymisen kautta, eikä kukaan voi olla toimija yksin. Toimijuuden tapahtumisella hän puolestaan tarkoittaa sitä, että toimijuus voi olla myös sattumanvaraista tapahtumista ja toimijuuden kudelmaa, ei aina tietoista ja aktiivista tekemistä. Tutkimuksessani näen lapsen toimijuuden olevan suhteessa yhteisöön ja toisiin toimijoihin. Lapselle on oma paikka muiden toimijoiden rinnalla ja hänellä on lapselle ominainen tapa orientoitua ympäröivään maailmaan.

Viimeaikaisessa tutkimuksessa (esim. Mayall 2002; Helavirta 2011; Hurtig 2006) on käytetty käsitettä lapsen tieto. Sillä on haluttu korostaa lapsen oikeutta osallistua tiedon muodostamiseen, lapsen tiedon arvoa sekä lapselle ominaisia tapoja tuottaa tietoa. Ymmärrän tutkimuksessani lapsen tiedon sosiaalisen konstruktionismin perinteen (esim. Parton & O’Byrne 2000; Burr 2015) mukaisesti monien todellisuuksien olemassaolon tunnistavaksi, rakentuvaksi sekä relationaaliseksi. Lapsen tiedon tarkastelussa on tärkeää tiedostaa, että suhtautuminen siihen on pitkään ollut epäilevää, eikä lapsen paikka tietäjänä ole itsestään selvä. Susanna Helavirta (2011, 36–38) tarkastelee lapsen tietäjän paikkaa feministisen epistemologian innoittamana vallan ja ruumiillisuuden näkökulmista. Sukupolvinen valta määrittää lapsen asemaa tietäjänä siten, että lapsen tieto on aikuisiin nähden marginaalissa ja mahdollistuu pitkälti aikuisten kautta. Myös erilaisten asiantuntijoiden ammatillinen tieto voi usein ohittaa lapsen tiedon esimerkiksi hyvinvointia määriteltäessä. Ruumiillisuuden näkökulmasta lapsi voi saada tietyn position suhteessa tiedontuotantoon ja myös ikä voi määrittää lapsen tietäjän paikkaa. Ruumiillisuuden kautta myös tunteet tulevat osaksi tietoa.

Olen muodostanut lapsen toimijuudesta ja tiedosta tutkimukseni keskeisen käsitteen: lapsen tiedollinen toimijuus. Helavirta (2011, 88–92) korostaa, että sosiaalisissa tilanteissa konstruktionistisesti rakentuvan tiedon tarkastelussa on tärkeää reflektoida ympäröivän kulttuurin, paikan sekä toimijoiden merkitystä tietoon ja tiedontuotamiseen. Paikannan tutkimuksessani lapsen tiedollisen toimijuuden tarkastelun lastensuojelun sosiaalityön toimintaympäristöön ja siinä institutionaaliseen tiedon rakentamiseen. Lastensuojelussa tiedon rakentamisessa korostuu vuorovaikutus ja

suhdeperustaisuus (Ruch ym. 2010; Winter 2011; Raunio 2004; Holland 2004). Käsitys lapsen arjesta, elämäntilanteesta ja sosiaalisesta todellisuudesta rakentuu asiakassuhteessa kohtaamisten ja niistä kirjattujen dokumenttien avulla (Kääriäinen 2003; Laakso 2013, 72; Pösö 2010). Yhä useammin ymmärrys ja tieto asiakkaan tilanteesta rakentuvat yhteistyössä ja usean toimijan verkostoissa (Holland 2004, 31; Laitinen ym. 2007, 105; Pohjola ym. 2015, 175). Käytännön sosiaalityössä tieto ei ole yksisuuntaista, vaan se on myös tietojen vaihtamista eri osapuolten kesken (Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005, 453). Asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutusta sekä jaettua asiantuntijuutta korostettaessa tiedon rakentuminen työn kohteesta on yhteistoiminnallista ja dialogista (Pohjola ym. 2015, 177). Asiakaskohtaamisissa ja työskentelyprosessissa syntyvän yhteisen tiedon tavoite on palautua asiakkaan arjessa ilmenevien ja yhdessä työn kohteeksi määriteltyjen ongelmien ratkaisuksi. Asiakkuuden aikana tietoa reflektoidaan yhdessä ja rakennetaan uutta ymmärrystä lapsen tilanteesta, vanhemman omasta toiminnasta suhteessa lapseen sekä välitetään tietoa lapsen ja vanhempien kesken (Laitinen ym. 2007, 139; Muukkonen 2008, 156–158).

Lastensuojelun yhteydessä lapsen tiedollinen toimijuus tiedon rakentamisessa on riippuvainen siitä, miten osaava työntekijä on kohtaamaan lapsen ja, miten lastensuojelun instituutio, teorit, tavoitteet sekä käytännöt sitä tukevat (ks. Winter 2011, 37–56; Horwath 2011). Lapsen toimijuuden käsitteen vakiintuminen on vaikuttanut lapsikeskeisen (engl. *child-centered*, *child-focus*) ajattelutavan voimistumiseen eri maiden lastensuojelujärjestelmissä (Gilbert, Parton & Skivenes 2011, 251–256; Pösö, Skivenes & Hestbaek 2013). Lapsikeskeinen periaate on vahvistanut lapsen asemaa lastensuojelussa siten, että lapsi on työn keskiössä vanhempien rinnalla ja sosiaalityöntekijä luo asiakassuhteen myös lapsen kanssa (Ervast & Tulensalo 2006; Winter 2011, 27). Lapsikeskeisen orientaation myötä lastensuojelutyössä on alettu korostaa myös lapsen tiedon merkityksellisyyttä (esim. Archard & Skivenes 2009; Holland 2004; Möller 2004; Bannister 2001; Munro 2011). Tutkimusten mukaan lapsen tiedon asema tiedon rakentamisessa on kuitenkin vaihteleva: lapsi voi olla keskeinen tiedon lähde, lasta koskeva tieto on aikuisvälitteistä tai lapset ovat kokonaan sivussa tiedon tuottamisesta (Hurtig 2003, 144).

Lastensuojelun institutionaaliset reunaehdot määrittävät lapsen asemaa tiedon osapuolena. Esimerkiksi lastensuojelun erilaisia vuorovaikutustilanteita ja -käytäntöjä tutkineet Inkeri Eskonen, Johanna Korpinen ja Suvi Raitakari (2006) ovat todenneet lapsen tiedon olevan lastensuojelussa tilannekohtaista riippuen siitä, mikä on kohtaamisen tarkoitus, tavoite ja vuorovaikutuskäytäntö. Lastensuojelussa tiedonintressi voi olla tiedon saaminen päätöksentekoa ja arviointia varten tai lapsen oman selviytymisen tueksi. Johanna Hurtig (2006, 179) näkee lapsen tiedon tavoittelulla lastensuojelussa olevan kolmenlaisia käytännöllisiä perusteluja: juridis-muodollinen, arvioiva ja lasta osallistava. Juridis-muodollinen tiedonkeruu toteutuu silloin, kun lapselta tarvitaan tietoa juridista prosessia tai päätöstä varten. Arvioivassa orientaatioissa työntekijä ei rajoitu vain keräämään tietoa, vaan työstää tapahtumia, tunteita ja asioita lapsen kanssa. Lapsi ei kuitenkaan välttämättä saa tietää, mihin tietoa kerätään eikä sitä, mitä kuuli lapsen tilanteesta ajattelee. Tiedonkeruu ei ole vastavuoroista ja läpinäkyvää.

Lasta osallistava tiedonkeruu puolestaan liittyy lapsen häntä itseään koskevaan lastensuojeluprosessiin. Tiedon nähdään olevan tärkeää myös lapselle itselleen, eikä sitä tavoitella vain työskentelyn suunnittelua ja toteutusta varten. Lapsi on kohtaamisen osapuoli ja asianosainen, jopa toimija. Lasta osallistava tapa lähtee siitä orientaatiosta, että lapsella on tarve ymmärtää asioita, joita hänelle tapahtuu. Tavoitteena voi olla lapsen eheytyminen tarjoamalla lapselle kognitiivisesti, emotionaalisesti ja moraalisesti korjaavia kokemuksia (Hyytinen 2007, 187). Viimeaikaisissa sosiaalityön tutkimuksissa (esim. Eronen 2011; Känkänen 2013) on pohdittu mahdollisuuksia sellaiseen sosiaalityön tiedontuotantoon, joka palvelisi lapsen oman elämän hahmottamista, kertomista ja jopa sen uudelleen rakentumista. Yhdessä lapsen ja hänen läheisten kanssa luodaan yhteistä ymmärrystä ja oppimista lapsen ja koko perheen arkisesta elämästä (Morris 2013; Möller 2006, 21) sekä kerrotaan yhdessä lapsen elämäntarinaa (Graham 2011, 1539–1540). Näissä tutkimuksissa tarinallisuus, taidelähtöiset menetelmät, leikki ja erilainen toiminnallisuus ovat olleet niitä keinoja, joilla lapset ja nuoret ovat päässeet ilmaisemaan itseään ja omaa henkilökohtaista elämäänsä.

Edellä esiteltyjen tutkimusten perusteella kiteytän, että lapsen asema lastensuojelun institutionaalisessa tiedon rakentamisessa voi olla *tiedon antaja, tiedon saaja ja tiedon reflektioija* (myös Laitinen ym. 2007, 110–121). Tiedon antajana lapsi on yksi

niistä tahoista, joka kertoo näkemyksiään asiakasprosessin aikana. Tiedon saajana puolestaan lapsi on työskentelyssä tietoa vastaanottavassa roolissa. Tiedon reflektoinnissa työskentelyn aikana saatua ja annettua tietoa pohditaan ja arvioidaan lapsen auttamisen tueksi myös yhdessä lapsen kanssa.

Tarkastelen tutkimuksessani lähemmin lapsen asemaa tiedon rakentamisessa tutkimalla lapsen tiedollista toimijuutta. Olen kiinnostunut siitä, *minkälaisia tiedollisen toimijan paikkoja lapsi saa lastensuojelun tiedon rakentumisen käytännössä*. Käytän toimijan paikasta käsitettä positio. Positio ei ole ennalta tiukasti määritelty vaan ottaa huomioon lapsen toiminnan suhteissaan, joka on dynaamisesti muuttuvaa (Jokinen ym. 1993, 39; Burr 1995, 140). Tutkimuksessani vastaan seuraaviin kysymyksiin 1) *Millaisia tiedollisen toimijan positioita lapsi saa lastensuojelun avoimuuden sosiaalityössä?* ja 2) *Millaiseksi lapsen suhde tietoon näissä toimijapositioissa määrittyy?*

3 Sosiaalityön käytäntöön kiinnittyvä tapaustutkimus

Liitän tutkimukseni sosiaalityön käytäntötutkimuksen jatkumoihin ja paradigmaan, sillä ongelmanasetteluni liittyy sosiaalityön käytäntöihin ja pyrin vastaamaan käytännön työtä koskeviin ongelmiin (Saurama & Julkunen 2009, 294–295). Käytäntötutkimus hyödyntää erilaisia tutkimusmenetelmiä (Saurama & Julkunen 2009, 294; Julkunen 2011). Oman tutkimukseni lähestymistavaksi valitsin tapaustutkimuksen, koska se sopii hyvin sosiaalityön tapauskohtaiseen luonteeseen (esim. Niemelä 2012) ja mahdollistaa tutkimuskohteen monipuolisen tarkastelun. Tapaustutkimuksen sisällä voidaan käyttää erilaisia aineistoja ja aineiston keruun tapoja (Laine ym. 2007, 9; Yin 2009, 102).

Markus Laineen, Jarkko Bambergin ja Pekka Jokisen (2007, 9-11) mukaan tapaustutkimuksessa on tärkeää erottaa toisistaan tapaus ja itse tutkimuksen kohde. Tapaustutkimus ei ole pelkkää kuvausta ilmiön sisällöstä vaan tavoitteena on lisätä ymmärrystä tutkittavasta tapauksesta. Tietty tapaus ilmentää tutkimuksen kohdetta. Tapaustutkimuksessa kohteeksi voidaan valita yksi tai pieni joukko tapauksia, jolloin kyse on usean tapauksen mallista. Merkittävää eroa yhden ja useamman tapauksen välillä ei välttämättä ole, mutta tärkeää on perustella se, miksi tapauksia on useampia. (Yin 2009, 51, 53, 60–61.) Tapaustutkimuksessa voi olla erilaisia peruste-

luja tapauksen valinnalle. Tapaus voi olla 1) kriittinen, 2) äärimmäinen, 3) ainutlaatuinen, 4) tyypillinen, 5) paljastava, 6) tulevaisuudesta kertova tai 7) pitkittäisotokseen perustuva. (Yin 2009, 47–53; Laine ym. 2007, 32–34.)

Tutkimukseni edustaa usean tapauksen mallia ja tapaukset ovat sekä tyypillisiä että paljastavia. Päädyin usean tapauksen malliin, koska halusin mukaan eri-ikäisiä alle 12-vuotiaita lapsia. Mukana olevat kolme tapausta edustavat tyypillistä saman ikäryhmän lapsen asiakkuutta: tutkimushetkellä lapset olivat 2-, 5- ja 9-vuotiaita. Tutkimukseen osallistuneet lapset perheineen valikoituivat siten, että ensin sosiaalityöntekijä ilmaisi minulle kiinnostuksensa osallistua yhteisiin arviointikeskusteluihin asiakkaansa kanssa. Sen jälkeen työntekijä ehdotti omista asiakkaistaan tutkimukseen sopivan ikäistä lasta vanhempineen. Tutkijana en asettanut valinnalle muuta kriteeriä kuin lapsen iän (alle 12-vuotias lapsi) ja että asiakkuus on avohuollon suunnitelmallisessa työssä. Kun totesin ehdotetun lapsen olevan sopivan ikäinen, sosiaalityöntekijä ehdotti perheelle tutkimukseen osallistumista painottaen osallistumisen vapaaehtoisuutta ja mahdollisuutta kieltäytyä osallistumisesta missä vaiheessa tutkimusta tahansa. Näin toimien pyrin kunnioittamaan tutkimukseen osallistuvien itsemääräämisoikeutta (Rauhala & Virokannas 2011, 241).

Kaikkia aineistoon valikoituneita lapsia yhdistää pitkäaikainen asiakkuus lastensuojelun avohuollon suunnitelmallisessa sosiaalityössä, millä tarkoitan lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeistä ja asiakassuunnitelmaan perustuvaa työvaihetta. Tapauksia yhdistää myös se, että syyt lapsen lastensuojelun asiakkuuteen liittyvät lapsen olosuhteisiin eli käytännössä vanhempien ongelmiin. Oma taustani lastensuojelun pitkäaikaisena sosiaalityöntekijänä on auttanut tunnistamaan asiakkuudet tyypillisiksi. Määritän tapaukset myös paljastaviksi, sillä alle 12-vuotiaiden lasten kanssa tehtävää sosiaalityötä² tutkittu vähän niin Suomessa kuin kansainvälisestikin (Winter 2010, 186). Suomessa pieniä lapsia koskevia sosiaalityön tutkimuksia on tehty liittyen perheväkivaltaan (esim. Eskonen 2006; Vikman 2008), päihdekuntoutukseen (esim. Hyytinen 2007), lasten kokemaan hyvinvointiin (esim. Helavirta 2011), kodin arkeen ja institutionaaliseen tukeen (esim. Gåsman 2014)

² Esimerkiksi kasvatustieteissä ja varhaiskasvatuksessa on pienten lasten kanssa tehtävä tutkimus saanut sijaa (esim. Karlsson & Karimäki (toim.) 2012; Alanen ym. 2009).

sekä sijoitettujen lasten antamiin merkityksiin kodilleen ja perhesuhteilleen (esim. Hämäläinen 2012).

Käytän tutkimusmenetelmänä sovellettua yhteisen dialogisen arvioinnin menetelmää (Järvinen 2007; 2015). Yhteisellä dialogisella arvioinnilla pyritään tavoittamaan tietoa, joka rakentuu asiakas-työntekijäsuhteessa. Dialogisessa arvioinnissa pyritään kertomaan, kuulemaan ja yhdessä tulkitsemaan käsityksiä tutkittavasta asiasta. Dialogista arviointia voi kutsua myös yhdessä tutkimiseksi. Tavoitteena on tiedontuotannon lisäksi uuden yhteisen ymmärryksen rakentaminen. Siinä arvioidaan asiakkaan tilanteen lisäksi myös yhteistä työskentelyä, suhdetta ja työntekijän toimintaa. (Järvinen 2015, 54, 62; 2007, 38–39.)

Dialogisen arvioinnin menetelmää on tähän saakka käytetty vain aikuisasiakkaiden kanssa. Lasten kanssa lähes vastaavaa tutkimusmenetelmää on käytetty tutkittaessa lasten kokemuksia turvakodeista. Tutkimusmenetelmänä tällöin oli dialoginen palaute, jossa lapsen entinen työntekijä haastatteli lapsen tavoitteena kuulla hänen kokemuksiaan auttamisesta (Forsberg 2002, 33–35). Koska itse halusin tutkimukseeni mukaan kaikki keskeiset osapuolet (lapset, vanhemmat, sosiaalityöntekijän ja tutkijan) tarkoitti se tutkimusmenetelmän soveltamista. Käytännössä toteutin arviointikeskustelut hieman eri tavoin ja vaihtelevilla kokoonpanoilla perheen tilanteesta ja lapsen iästä riippuen. Tiedonhankinnan toteutustavassa olen pyrkinyt herkistymään lasten asettamille reunaehdoille. Inkeri Eskonen kumppaneineen (2006) kuvaa sitä tilannesidonnaiseksi lapsilähtöisyydeksi. Tämä on tarkoittanut ratkaisuja menetelmän soveltamisessa: lapsen tapaamista erikseen, joustavuutta tapaamisen kulussa sekä siinä, minkä verran niissä oli arvioinnin elementtejä ja lapsen vapaata kerrontaa. Lasten kanssa käytyjä keskusteluja ohjasi väljä teema-runko ja mukana oli erilaisia ilmaisuja tukevia työvälineitä. Niistä valikoitui käytettäväksi joko lapsen tai omasta aloitteestani ”Elämän tärkeät asiat”- ja ”Tunnepantomiiimi”-kortit, ”Minun päiväni” -kuva, ”Elämänjana”, ”Läheiskartta” sekä ”Adjektiivivalinta”-tehtävä³. Tutkimukseni aineiston keruu oli hyvin lähellä sosiaalityön tekemistä (ks. Muukkonen & Tulensalo 2014). Tämä näkyi esimerkiksi siten, että tutkimuskeskusteluissa oli mukana lapsen

³ Välineistä Elämän tärkeät asiat- ja Tunnepantomiiimi-kortit sekä Minun päiväni -kuva ovat Pesäpuu ry:n tuotteita (www.pesapuu.fi). Elämänjana, Läheiskartta ja Adjektiivivalinta-tehtävä löytyvät muun muassa Lapsikeskeisen tilannearvion käsikirjasta (Tulensalo ja Muukkonen 2004).

asiakirjoja, niissä käytettiin keskustelun tukena erilaisia välineitä ja perheet saivat valita tutkimuskeskustelun paikan. Sosiaalityössä etenkin lapsia tavataan usein kotona. Tutkimuskeskusteluista kaksi pidettiin lapsen kotona.

Tutkimusaineiston olen kerännyt vuosina 2013–2014. Se koostuu yhteensä kahdeksasta arviointikeskustelusta. Olen nauhoittanut keskustelut ja kirjoittanut ne tekstitiedostoiksi. Yhteensä aineistoa kertyi 246 sivua. Kahden lapsen osalta arviointikeskusteluja oli kolme ja yhden osalta kaksi. Toteutin erikseen ensin sosiaalityöntekijän ja vanhempien tutkimuskeskustelun. Sen jälkeen pidin toisen keskustelun yhdessä sosiaalityöntekijän, lapsen ja vanhemman kanssa siten, että lapsi oli tapaamisen keskiössä. Lopuksi toteutin tutkimuskeskustelun vielä erikseen kunkin lapsen sosiaalityöntekijän kanssa. Näissä keskusteluissa oli mukana myös lapsen asiakirjoja, joita käytimme sekä asiakasprosessin muistelun tukena että arvioinnin kohteena. Pienimmän eli 2-vuotiaan lapsen osalta tutkimuskeskusteluja oli yhteensä kaksi. Lapsi osallistui perheen yhteiseen keskusteluun kotikäynnillä, enkä sen lisäksi tavannut häntä erikseen.

Olen nimennyt asiakastapaukset lapsen mukaan. Lapset ovat Liisa, Ville ja Kaisa⁴. Liisa on tutkimushetkellä 2-vuotias. Liisan perheeseen kuuluu äiti ja isä. Liisan lastensuojelun asiakkuus on alkanut heti hänen syntymästään ja on sen jälkeen jatkunut yhtäjaksoisesti koko hänen lapsuutensa ajan. Asiakkuuden pääasiallinen syy on ollut vanhempien päihdeongelma. Liisalla on ollut sama sosiaalityöntekijä koko asiakkaana olon ajan.

Ville on tutkimushetkellä 5-vuotias. Villen perheeseen kuuluu hänen lisäksi äiti. Isä on Villen toinen huoltaja. Häntä Ville tapaa epäsäännöllisesti. Villen asiakkuus on alkanut Villen ollessa 1-vuotias. Asiakkuuden pääasiallinen syy on vanhemman päihdeongelma. Ville on asiakkuuden aikana muuttanut kerran. Ensimmäisellä alueella tehty lastensuojelutarpeen selvitys ei johtanut asiakkuuteen. Pian sen jälkeen uudella alueella tehty selvitys aloitti suunnitelmallisen työn asiakkuuden, joka on jatkunut tutkimusajankohtaan saakka. Villen suunnitelmallisen sosiaalityön työntekijä on pysynyt koko ajan samana.

⁴ Lasten nimet ovat muutettuja.

Kaisa on tutkimushetkellä 9-vuotias. Kaisan perheeseen kuuluu äiti sekä kaksi nuorempaa sisarusta. Kaisalla ja toisella sisaruksella on sama isä. Nuorimmalla lapsista on eri isä, joka vierailee perheessä epäsäännöllisesti. Kaisan isä on hänen toinen huoltajansa, mutta Kaisa ei tapaa häntä. Kaisan lastensuojelun asiakkuus on kestänyt lähes koko hänen lapsuutensa ajan, mutta asiakkuudessa on ollut useita katkoksia sekä siirtoja alueelta toiselle. Kaisalla on ollut asiakkuuden aikana useita eri sosiaalityöntekijöitä. Tutkimukseen osallistunut sosiaalityöntekijä on ollut Kaisan työntekijä viimeiset kaksi vuotta. Kaisan lastensuojelun asiakkuuden pääasialliset syyt ovat olleet perheväkivalta ja perheen taloudelliseen tilanteeseen sekä asumiseen liittyvät vaikeudet.

Toteutin aineiston analyysin käyttäen teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117). Analyysiäni ohjasi alkuun teoreettiset lähtökohdatni lapsesta tiedon rakentamisen osapuolena. Analysoin ensin jokaisen asiakastapauksen omanaan, mutta lopullisessa analyysissä olen katsonut aineistoa kokonaisuutena. Poimin aineistosta ensin kohtia, jotka toivat esiin lapsen positioita. Taulukoin tekstilainaukset, tiivistin niistä ydinsanomana (pelkistäminen) sekä jaottelin ne vielä pääluokkiin: tietoa lapsesta, tietoa lapselle ja lapsi tiedon reflektoinnin osapuolena. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä analyysi etenee myös aineiston ehdoilla (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117). Aineistoa lukiessani nostin esiin muitakin kuin alkuperäiseen jaotteluuni kuuluvia asioita. Ne kiinnittivät huomiota erityisesti siksi, että ne poikkesivat selkeästi alkuperäisestä jaottelusta, eivätkä kuuluneet niistä mihinkään. Analyysini nosti esiin lapsen aktiivisen toimijuuden lisäksi myös ulkopuolisen toimijuuden sekä niiden väliin jäävän tavan, jonka nimesin lapsen välilliseksi toimijuudeksi. Näistä erilaisista toimijuuden positioista muodostin tutkimusaineiston pääteemat.

Etenen tulosten esittelyssä siten, että tarkastelen tarkemmin jokaista positiota sekä sitä, millainen niissä on lapsen suhde tietoon. Käytän aineistolainauksia kuvaamaan eri positioden keskeisiä sisältöjä.

4 Lapsen tiedollisen toimijan positiot ja suhde tietoon

Analyysi paljasti aineistosta kolmenlaisia lapsen tiedollisen toimijan positioita. Nimesin ne aktiivisen, välillisen ja ulkopuolisen tiedollisen toimijan positioiksi.

Suhde tietoon on jokaisessa positiossa erilainen ja riippuvainen siitä, minkälaisen toimijan paikan lapsi työskentelyssä saa. Lapsi voi olla työskentelyssä ja sen vuorovaikutustilanteissa aktiivinen osapuoli tai hän voi jäädä työskentelyn ulkopuolelle. Se, millaisen paikan lapsi työskentelyssä saa, määrittää vahvasti myös lapsen suhdetta tietoon. Alla olevassa taulukossa (taulukko1) kuvaan lapsen tiedollisen toimijan positiot, lapsen paikan työskentelyssä kussakin positiossa sekä sitä kautta mahdollistuvan suhteen tietoon.

Taulukko 1. Lapsen tiedollisen toimijan positiot, paikka työskentelyssä ja suhde tietoon

Tiedollisen toimijan positiot	Paikka työskentelyssä	Suhde tietoon
Aktiivinen	Lapsi on aktiivinen osapuoli	Aktiivinen suhde tietoon
Välillinen	Lapsi itse ei ole mukana	Lapsi on tiedon kohde
Ulkopuolinen	Lapsi on työskentelyn ja/tai dokumentoinnin ulkopuolella	Tiedolta suojeltava

Aineistosta tulee esiin, että lapsen tiedollisen toimijan positiot ja paikka työskentelyssä vaihtelevat (myös Hurtig 2003, 144). Lapsi voi työskentelyn aikana olla aktiivisessa, välillisessä tai ulkopuolisessa toimijapositionissa. Vaihtelua aiheuttaa aineiston perustella ainakin asiakkuuden taustalla olevat, yleensä vanhempien ongelmiin liittyvät asiat ja niiden hoidon ”tila”. Kun vanhemman ongelma on hoidossa, voidaan keskittyä enemmän lapseen. Seuraavassa esittelen tarkemmin kunkin toimijaposition sisällöt.

4.1 Lapsi aktiivisena tiedollisena toimijana

Lapsen aktiivisen tiedollisen toimijan positiossa oli aineistossa havaittavissa kolmenlaista suhdetta tietoon: lapsi on tiedon antaja, saaja ja tiedon reflektioija. Nimeän ne jatkossa siten, että lapsi on kertoja, kuulija ja kokija, koska mielestäni silloin positio kuvaa lasta vielä tarkemmin aktiivisena toimijana. Aktiivisen tiedollisen toimijan positioissa lapsi on vuorovaikutuksen osapuolena eri tavoin. Seuraavaan taulukkoon (taulukko 2) olen koontanut lapsen aktiivisen tiedollisen

toimijan positiot. Kuvaan positiot sekä sen, millainen on lapsen suhde vuorovaikutukselliseen tietoon eri positioissa.

Taulukko 2. Lapsen aktiivisen tiedollisen toimijan positiot ja suhde vuorovaikutukselliseen tietoon

Lapsen aktiivisen tiedollisen toimijan positiot	Kertoja	Kuulija	Kokija
Suhde vuorovaikutukselliseen tietoon	Lapsi on vuorovaikutuksen osapuolena ja tiedon antajana	Lapsi on vuorovaikutuksen osapuolena ja tiedon saajana	Lapsi on vuorovaikutuksen osapuolena, tiedon antajana, saajana ja käsitelijänä

Lapsen kertojan, kuulijan ja kokijan positioissa tiedon antaminen, saaminen ja yhteinen käsittely edellyttävät osallisilta vuorovaikutuksellista suhdetta. Vuorovaikutuksellinen suhde ja yhteinen tiedonmuodostus edellyttävät, että lapsi on mukana, hän saa kertomisen tilan sekä tarvittaessa välineitä kertomisen tueksi.

Lapsi kertojana

Kertojan positiossa lapsi on vuorovaikutuksen osapuolena erilaisissa tapaamisissa työskentelyn aikana. Tutkimukseen osallistuneita lapsia oli tavattu kotikäynneillä, neuvotteluissa ja verkostotapaamisissa. Lapsen kanssa oli myös puhuttu puhelimesta. Tapaamisissa lapsi oli voinut saada hyvinkin keskeisen roolin. Lapsen aktiivisen tiedollisen toimijan positio näyttäisi olevan riippuvainen siitä, millaisen toimijan position sosiaalityöntekijä lapselle antaa. Parhaimmillaan lapsi on yksi ydintoimija aikuisten rinnalla. Vaikka työntekijä näkee lapsen toimijana, ei se tarkoita sitä, että lapsi tavattaisiin kahden kesken. Sosiaalityöntekijä voi pitkäänkin harkita lapsen oman tapaamisen tarpeellisuutta tai mahdollisuutta. Tutkimuksen aineistonkeruun yhteydessä tuli esiin, ettei ketään tutkimukseen osallistuneista lapsista oltu asiakkuuden aikana tavattu sosiaalityöntekijän ja lapsen kahdenkeskisessä tapaamisessa.

Myös vauva voi saada aktiivisen tiedollisen toimijan position, kun hänelle annetaan mahdollisuus olla mukana. Määrittelen myös vauvan kertojan positioon, vaikka hän ei pysty sanallisesti tuottamaan tietoa. Vauva pystyy kuitenkin omalla olemuksellaan

ja toiminnallaan kertomaan itsestään. Työntekijältä se edellyttää halua ja mahdollisuutta pysähtyä sekä kuulla vauvaa. Aineiston mukaan esimerkiksi Liisan läsnäolo neuvotteluissa mahdollisti Liisan sekä hänen ja vanhempien vuorovai-
kutuksen havainnoinnin. Se myös konkretisoi vanhempien kanssa käytyjä keskusteluja esimerkiksi Liisan hoidosta.

Ymmärrän lapsen kertomisen laajasti paitsi puheeksi myös erilaiseksi sanattomaksi viestinnäksi sekä toiminnaksi, kuten piirtämiseksi ja leikkimiseksi. Tutkimukseen osallistuneet lapset kertoivat omasta elämästään monipuolisesti. Lasten kertomusten sisällöt oli jaoteltavissa seuraavasti: minä itse, arki, tunteet, suhteet sekä elämän tärkeät tapahtumat. Itsestään kertoessaan lapset toivat esiin omia taitojaan ja osaamista sekä omassa elämässä olevia tärkeitä asioita. Lapset kertoivat myös omasta terveydestään tai sairastelusta sekä siitä, minkälainen lapsi omasta mielestään, sekä vanhemman tai kavereiden kertomana on. Itsensä kuvailun apuvälineenä käytin ”adjektiivivalinta”-tehtävää. Tehtävää tehdessä pyysin tutkimukseen osallistunutta Kaisaa valitsemaan itseään kuvaavia adjektiiveja. Samalla puhuimme myös siitä, mitä Kaisan mielestä hänen vanhempansa valitsisi kuvaamaan lastaan. Seuraavassa kuvassa 1 on tutkimukseen osallistuneen 9-vuotiaan Kaisan valinnat:

Kuva 1. Kaisan adjektiivivalinnat

Kertoessaan valinnoistaan ja niiden merkitysisällöistä, Kaisa kuvasi myös tunteitaan. Esimerkiksi kun Kaisa valitsi itseään kuvaamaan sanan ”jännittynyt” hän kertoi valinnastaan seuraavasti:

L: Mä jännitän aika paljon uutta koulua ja aletaanks mua kiusaamaan samalla tavalla, sitä mä jännitän

T: niin justiin

L: ja kun mä teen ruokaa et pidetääns siitä sitten sitäkin mä jännitän

(Kaisa 9 v.)

Lasten kertomukset arjesta olivat kuvauksia kodista, perheestä, sukulaisista, lemmikeistä, lähiympäristöstä, päiväkodista tai koulusta, harrastuksista ja vapaa-ajan tekemisistä. Arjen kuvaamisessa käytin apuvälineenä päivän kuvaa. Esimerkiksi Ville kertoi oman päivänsä kulusta kuvan avulla, kuten seuraava aineistokatkelma havainnollistaa:

T: Tässä on tämmöinen kuva siinä lukee otsikko minun päiväni ja sit siinä on aamu, päivä, ilta ja yö. Ja nyt sä voit kertoa minkälaisia sun tavalliset aamut on, et mitä sä teet aamuisin

V: mä katon tietokonetta silloin ennen kuin mä meen päiväkotiin

T: hyvä. Mä kirjoitan tässä samalla

S: eli heräätsä aamulla ihan itsestään vai joutuuks äiti herättään

T: ihan itsestään

(Ville 5 v.)

Lasten kertoessa arjestaan nousivat esiin myös tunteet. Kun lapset kertoivat erilaisia tapahtumia esimerkiksi päiväkodissa, kuvasivat he samalla sitä, miltä jokin tapahtuma oli tuntunut. Lasten arjen kertomukset pitivät sisällään myös kuvailuja suhteista toisiin ihmisiin. Lapset kertoivat suhteistaan omiin perheenjäseniin, sukulaisiin, kavereihin sekä koulun tai päiväkodin aikuisiin.

Oman elämän tärkeistä asioista tutkimukseen osallistunut Kaisa kertoi elämänjangan avulla. Kaisan kertomus elämän tärkeistä tapahtumista oli hyvin konkreettinen, kuten alla oleva esimerkki aineistosta osoittaa:

T: Mitä asioita sulla tulee mieleen ja mitä sä muistat, että mitkä on ollu sulle semmosia tärkeitä kohtia sun elämässä? Sun tän kohta kymmenen vuoden aikana. Mitkä on ollu sulle semmosia merkittäviä juttuja?

L: pikkuveli syntyi joskus toloin (näyttää janalla kohtaa)

T: Halutko sä kirjoittaa sen tohon ite?

L: en, mä en jaksa kirjoittaa

T: Mä joudun kirjottaan. Tomi (pikkuveljen) syntymä. Mitäs muuta sulla tulee mieleen?

L: Minä vuonna me saatiin Sisu (koira)? (Kysyy vanhemmalta)

V: 2009

T: ja Tomi on syntyny nyt eli 2014

V: eiku 2013

T: 2013 niin tietenki

L: eii Sisu syntyny vaan tuli

T: ja se oli 2009

L: kai

L: Sit Kerttu (pikkusisko) syntyi.

(Kaisa 9 v.)

Kertoessaan elämänsä tärkeistä asioista Kaisan kertomuksessa oli pidempää aikajännettä ja oman elämän muistelua, johon elämänjana myös välineenä ohjaa. Kaisa muisteli itselleen tapahtuneita asioita ja määritteli tilanteessa niistä itselleen tärkeät. Kun Kaisa itse ei muistanut tietyn tapahtuman tarkkaa vuotta, kysyi hän sitä vanhemmalta, kuten yllä olevassa esimerkissä. Myös Kaisan kertoessa haaveistaan, astuttiin nykyhetken ulkopuolelle ja tulevaisuuden tapahtumiin. Aineistosta tuli esiin,

että lapset voivat myös arjesta kertoessaan muistella menneitä tapahtumia, ilman erityistä menneisyyteen liittyvää kysymystä.

Lasten kertomukset olivat sisällöltään konkreettisia kuvauksia kodista sekä laajemmin lapsen kasvuympäristöstä, elämän tapahtumista, läheisistä ihmisistä ja eläimistä sekä suhteista heihin. Lisäksi lapset kuvasivat omia tunteitaan liittyen erilaisiin asioihin ja tapahtumiin. Tutkimuskeskusteluissa käytetyt välineet ohjasivat myös kertomisen sisältöjä. Esimerkiksi ”Elämän tärkeät asiat” -kortit ohjasivat lasta pohtimaan itselleen tärkeitä asioita, elämänjanaan tekeminen ohjasi keskustelua menneisiin tapahtumiin ja adjektiivivalinnat siihen, millaisena lapsi näkee itsensä.

Lapset kertoivat asioita pääosin puhuen. Korttien käyttäminen ja erilaisten tehtävien tekeminen toi puhumisen rinnalle yhdessä toimimisen. Esimerkiksi elämänjanaan tehdessä Kaisa sai päättää kirjaako hän tapahtumia paperille itse vai kirjaanko minä. Kaisa toivoi alkuun minun kirjaavan, mutta innostui myöhemmin kirjoittamaan myös itse. Tutkimuskeskustelujen aikana lapset esittelivät omia tavaroitaan, joita heillä kotona oli tai joita he olivat ottaneet keskusteluun mukaan. Ajattelen tavaroiden esittelyn ja niistä tarinoiden kertomisen olleen lapsille yhdenlainen omasta itsestä ja elämästä kertomisen tapa.

Lapsi kuulijana

Asiakkuuden aikana sosiaalityöntekijä tai vanhempi oli pyrkinyt myös antamaan lapsille tietoa. Tällöin lapsi on tiedon saajan positiossa. Lapsille oli annettu tietoa sekä asiakkuudesta että perheen tilanteesta. Tieto asiakkuudesta oli sitä, että lapselle oli kerrottu työntekijöistä, asiakkuudesta, asiakkuuden syistä tai lapsen asiakasprosessiin liittyvistä päätöksistä.

Pääosin työntekijöiden ja vanhempien näkemys kuitenkin oli, etteivät lapset olleet kovin hyvin selvillä lastensuojelun asiakkuudestaan, sen syistä eikä lastensuojelun työntekijöistä. Kaisan tapaamisessa kysyin hänen omaa käsitystä asiakkuudesta:

T: Sä muistat tosiaan siis Sarin?

L: yhym

T: niin sitten sulla on jonkunlainen, onko sulla jonkunlainen käsitys siitä että Sari on siis kans sosiaalityöntekijä?

L: joo

T: ja että sitten kaikki teidän perheestä niin te ootte sitten meillä lastensuojelussa asiakkaina

L: yhym
T: sä tiiät sen
L: niin
T: joo, muistatko sä kuka sulle silloin kertoi, koska sä oot sen kuullu?
L: Mä arvasin
T: Ai sä arvasit, mistä sä arvasit?
L: No kun olikse Hilikka ja ... mä en nyt muista
T: joo ne teidän perhetyöntekijät, jotka on käyny teillä kotona
L: niin, niin niistä mä vähän arvasin
T: okei, niin sen takia kun ne on käynyt teillä. Aika hyvin, miten sä oot voinu arvata silleen että kun ne käy teillä että
L: Mä oon hyvä arvaamaan

(Kaisa 9 v.)

Kaisa oli tietoinen työntekijöistä, mutta asiakkuus lastensuojelussa oli hänen mukaan hänen oma arvauksensa. Voi olla, että Kaisan kanssa oli asiakkuudesta aikaisemmin puhuttu tai hän oli ollut kuulemassa, kun aikuiset puhuvat, jotta hän pystyi asian ”arvaamaan”. Esimerkki kertoo kuitenkin siitä, että lasten kanssa on hyvä pysähtyä pohtimaan useastikin esimerkiksi sitä, mitä asiakkuus tarkoittaa, keitä työntekijöitä kotona käy ja miksi. Vaikka asiakkuuden taustalla olisi ensisijassa vanhempien ongelmia, vaikuttavat ne ja auttamisen keinot jollain tapaa aina myös lapseen ja lapsen arkeen.

Aineistosta tuli esiin, että asiakkuuden aikana lapsille oli jossain määrin kerrottu perheen tilanteesta ja asiakkuuden taustalla olevista syistä. Työntekijät olivat pyrkineet käymään lasten kanssa läpi perheen tilanteessa tapahtuneita muutoksia sekä käsittelemään asioita lasten kanssa. Kertomiseen olivat osallistuneet sekä työntekijät että lasten läheiset. Parhaimmillaan läheiset ja työntekijä olivat yhdessä pohtineet sitä, mitä ja miten he lapsille kertovat asiakkuuden taustalla olevista syistä.

Lapsi kokijana

Tiedon kokemisella tarkoitan sitä, että lapsi on vuorovaikutuksellisen tiedon osapuolena kertomista ja kuulemista moninaisemmin. Lapsi on mukana myös pohtimassa asioita, niiden merkityksiä ja vaikutuksia sekä kenties tuomassa omia näkemyksiään myös ongelmien ratkaisemiseksi. Tiedon reflektoinnin pyrkimyksenä on vahvistaa lapsen ymmärrystä itsestään, omasta elämäntilanteestaan ja -tarinastaan. Sillä pyritään lisäämään myös aikuisten ymmärrystä lapsesta, lapsen maailmasta ja lapsen hyvinvointia lisäävistä keinoista. Liitän kokijan positioon myös erilaiset tunnekokemukset.

Aineistossa on viitteitä lapsista tiedon reflektoinnin osapuolena. Lapset olivat työskentelyn aikana kertoneet omista toiveistaan. Niitä oli välitetty vanhemmille ja työstetty yhdessä heidän kanssaan. Lasten esille tuomia asioita ja arkeen liittyviä toiveita oli voitu viedä eteenpäin myös yhdessä vanhempien ja lasten kanssa. Näin lasten ja vanhempien vuorovaikutuksessa tai arjen käytännöissä oli tutkimuskeskustelujen perusteella ainakin vanhempien näkökulmasta tapahtunut muutoksia. Työskentelyn aikana ei kuitenkaan ollut kysytty lasten omia kokemuksia muutoksista.

Lapset olivat työskentelyn kuluessa osallistuneet tapaamisiin, joissa oli käsitelty yhdessä esimerkiksi kouluun liittyviä asioita, kuten poissaoloja ja kiusaamista. Niissä lapset olivat olleet aktiivisesti mukana niin kertomassa, kuulemassa kuin refleктоimassa tietoa ja ymmärrystä yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Kaisan omassa tutkimuskeskustelussa hän kertoi kokemuksiaan saadusta avusta kiusaamisen suhteen:

T: Sä osaat jutella ja puhua siitä kiusaamisesta, sä oot uskaltanu kertoa siitä sitte?

L: Joo

T: Se on tosi tärkeätä että siitä juttelee. Tuntuuko susta että sua on pystytty siinä auttamaan?

L: No ekassa koulussa siihen ei pystyny, kun Tuija vaan jatkoi sitä, mut sitte, kun mä vaihdoin toiseen kouluun, sit Tuija oli vaihtanu sinne kans kouluun. Mut se ei enää kiusannu mua.

T: Sitte ei enää kiusannu sua.

L: Se varmaan tajus et se ei ollu enää hyödyks.

(Kaisa 9 v.)

Tulkintani mukaan Kaisa osasi kertoa itseensä kohdistuneesta kiusaamisesta sekä arvioida oliko toiminnasta kiusaamisen loppumiseksi ollut apua. Aineistokatkelman Kaisan kertomasta käy esiin, että kiusaamiselle olisi koulussa yritetty tehdä jotain, mutta Kaisan kokemuksen mukaan kiusaaminen ei silti ollut loppunut. Kaisan oma kokemus on täten olennainen selventämään sitä, onko muutosta tapahtunut. Kaisa esittää myös omia näkemyksiään ja arvelujaan siitä, mikä oli aiheuttanut muutoksen, tässä esimerkissä kiusaamisen loppumisen. Aineiston perusteella tulkitsen, että lasten kanssa on mahdollista reflektoida muutoksia ja myös auttamisen keinoja. Näkemykseni on, että on tärkeää kuulla lasten omia ajatuksia muutosten syistä. Esimerkiksi Kaisan kuvaus kiusaamisen loppumisesta siksi, että ”se varmaan tajus et se ei ollu enää hyödyks” on Kaisan tulkinta tapahtuneesta.

4.2 Lapsi välillisenä tiedollisena toimijana

Lapsen välillisen tiedollisen toimijan positiossa ominaista on, että lapsi itse ei ole vuorovaikutuksen aktiivinen osapuoli. Lapsi on kuitenkin kerronnan tai koko toiminnan kohteena. Seuraavassa taulukossa (taulukko 3) kuvaan lapsen välillisen tiedollisen toimijan positiot ja lapsen suhdetta vuorovaikutukselliseen tietoon.

Taulukko 3. Lapsen välillisen tiedollisen toimijan positiot ja suhde vuorovaikutukselliseen tietoon

Lapsen välillisen tiedollisen toimijan positiot	Lapsi kertojana välillisesti	Lapsi kerronnan kohteena	Lapsi toiminnan kohteena
Suhde vuorovaikutukselliseen tietoon	Lapsi itse ei ole vuorovaikutuksen osapuolena. Lapsi on kertojana, mutta lapsen kertomus tulee välillisesti muiden osallisten kautta.	Lapsi itse ei ole vuorovaikutuksen osapuolena. Tieto lapsesta on välitettyä ja pitää sisälleen muiden osallisten kuvauksia lapsesta.	Lapsi ei ole vuorovaikutuksen osapuolena. Muut osalliset näkevät lapsen roolin merkittävänä ja olevan koko työskentelyn kohde.

Lapsen aktiivisen ja välillisen tiedollisen toimijan positiot voivat kietoutua toisiinsa siten, että lapsi on kertojana, mutta lapsen kertomus välittyy muiden osallisten kautta. Vanhemman ja sosiaalityöntekijän tutkimuskeskustelussa tulee esiin vanhemman kertomana Villen kokemuksia päiväkodista:

V: Nyt on ollut semmosia ongelmia, että on ollut semmosta, että on kiusattu ja mulla on luottamus heikentynyt tuota päiväkotia kohtaan, kun on joutunut kuulemaan omalta lapselta mitä siellä on tapahtunut”.

S: Hän on pystynyt sulle kertomaan?

V: Joo, Villeltä mä oon saanut tietää, koska ne päiväkodin, ne ei oo kuulemma huomannut sitä että Villeä kiusataan.

(Ville 5 v.)

Lapsen kokemuksesta ei tiedä kukaan muu kuin lapsi itse. Esimerkissä lapsen kokemus välittyy vanhemman kertomana, joskin silloin siihen liittyy myös kuvausta hänen omista tunteistaan lapsen kertomaan asiaan. Lapsen kokemus kiusaamisesta tuli esiin myös hänen omassa keskustelussaan. Kysyttäessä kiusaamisesta päiväkodissa Ville kertoi siitä monisanaisesti:

S: Saaks kysyä vielä yhden asian sieltä päiväkodista. Kiusataanko siellä?

L: Joskus

S: Minkälaista se kiusaaminen sitten on?

L: Yhden kerran Tero on tiputtanu, meillä on yks iso liukumäki ja pieni, niin Tero on tiputtanu mut siitä isosta liukumäestä
T: Oho, no voi vitsi, sattuiiko?
L: Sattui
T: Joo, no varmasti
L: Mä tipuin silloin lumelle, jäälle...
T: Niin just, lumi olis pehmeää, mut jos on jäätä, se on aika kovaa Kävitsä kertomassa siitä jollekin aikuiselle?
L: Eiku Päivi huomaa

(Ville 5 v.)

Kerronnan kohteen positiossa tieto lapsesta on välittyntä ja tarkoittaa muiden osallisten kuvauksia lapsesta. Aineistossa ensisijaisia kertojia olivat tällöin lapsen läheiset. Tietoa lapsesta välittyi kaikkien tutkimukseen osallistuneiden lasten osalta ensisijassa vanhempien ja läheisten kertomuksissa ja tarinoissa. Sosiaalityöntekijä voi myös pyytää vanhempaa kertomaan lapsesta tai kuvailemaan millainen lapsi on esimerkiksi kirjoittamalla ja liittämällä sen lapsen asiakassuunnitelmaan. Näin oli toiminut esimerkiksi Villen sosiaalityöntekijä. Tietoa lapsesta oli voitu saada myös yhteistyötahoilta ja viranomaisverkostosta.

Toiminnan kohteen positiossa lapsen rooli on merkittävä ja lapsi on koko työskentelyn tavoite. Esimerkiksi Villen asiakkuudessa muut osalliset olivat sitä mieltä, että Ville voi tietämättään olla koko toiminnan kohde. Eli Villellä itsellään ei ole käsitystä siitä, miten vahvasti hän on vaikuttamassa koko työskentelyyn.

Lapsen positio toiminnan ja kerronnan kohteena korostuu sitä enemmän mitä pienempi lapsi on. Haastateltavat työntekijät toivat esiin, että lapsen asema muuttuu iän mukaan siten, että mitä vanhempi lapsi on, sitä enemmän painopiste siirtyy lapseen itseensä.

4.3 Lapsi ulkopuolisena tiedollisena toimijana

Lapsen toimijaposition tarkastelu tuo aineistosta esiin myös sen, että lapsi ei aina ole toimijana mukana. Tällöin lapsi on joko työskentelyn, dokumentoinnin tai tiedon ulkopuolella. Alla oleva taulukko (taulukko 4) kuvaa lapsen ulkopuolisen tiedollisen toimijan positioita ja suhdetta vuorovaikutukselliseen tietoon.

Taulukko 4. Lapsen ulkopuolisen tiedollisen toimijan positiot ja suhde vuorovaikutukselliseen tietoon

Lapsen ulkopuolisen tiedollisen toimijan positiot	Lapsi työskentelyn ulkopuolella	Lapsi tiedon ulkopuolella	Lapsi dokumentoinnin ulkopuolella
Suhde vuorovaikutukselliseen tietoon	Lapsella ei ole suhdetta tietoon	Lapsi on tiedolta suojeltava	Toiminta lapsen kanssa tai lapsen kertomus ei kirjaudu asiakastyön dokumentteihin

Vahvimmillaan lapsen ulkopuolisen tiedollisen toimijan positio on sitä, että lapsi on työskentelyn ulkopuolella. Tällöin lasta ei ole juurikaan tavattu ja työ on keskittynyt vanhempiin. Aineisto tuo esiin sen, miten moni asia voi vaikuttaa lapsen osallistumiseen ja siihen, pääseekö lapsi toimijana mukaan työskentelyyn. Lapsen jääminen työn ulkopuolelle voi olla kiinni työntekijästä ja hänen valinnoistaan, vanhempien vastahakoisuudesta lapsen osallistumista kohtaan tai kokemuksista, jotka liittyvät aikaisempaan työskentelyyn. Aineistosta ei käy ilmi, että lapset itse olisivat aktiivisesti halunneet jäädä työskentelyn ulkopuolelle.

Tiedolta suojeltavan positiossa lapselle ei haluttu kertoa vanhempien omista ongelmista (esimerkiksi päihdeongelma) tai lapsen menneisyyden tapahtumista (esimerkiksi väkivaltatilanteet). Yleensä vanhempi kielsi puhumasta asioista lapselle. Asiat tai tapahtumat, joista vanhempi ei halunnut lapsen kanssa puhuttavan kuitenkin pohditutti heitä. He arvelivat niiden olevan lapselle hämmentäviä ja miettivät, missä vaiheessa ja miten niistä lapselle tulisi kertoa. Vanhemmat kokivat oman lapsen kanssa puhumisen vaikeaksi.

Aineistosta tuli esiin myös työntekijän kokema vaikeus työskennellä lapsen kanssa tilanteessa, jossa lapsi ilmaisee itseään vahvasti toimimalla ja lapsi alkaa ”hosumaan”. Työntekijän tuntema epävarmuus siitä, miten lapsen kohtaamisessa tulisi toimia, lienee yksi syy siihen, että lapsi jää tiedon ulkopuolelle.

Lapsi voi jäädä ainakin osittain myös dokumentoinnin ulkopuolelle. Työntekijöiden tarkastellessa omia tekstejään tutkimuskeskusteluissa, he havaitsivat että lapsen kanssa yhteiset vuorovaikutustilanteet ja kohtaamiset voivat kirjautua puutteellisesti, vaikka lapsi voi olla kohtaamisessa merkittävässä osassa. Lapsen voi olla vaikea

saada tilaa dokumenteissa, joiden ensisijaiseksi tehtäväksi mielletään aikuisen asiakkuuden ja prosessin kuvaus. Seuraavassa esimerkissä sosiaalityöntekijä pohtii omia tekstejään:

S: Näin lyhyesti se on tänne kuvattu, että tavallaan ei näy ollenkaan se kuvaus siitä kuinka näis kotikäynneissä se päärooli se lapsi on se, joka määrittää se et mitä siellä tapahtuu. ... et kylhän tää niinku tää dokumentaatio palvelee tätä prosessia.

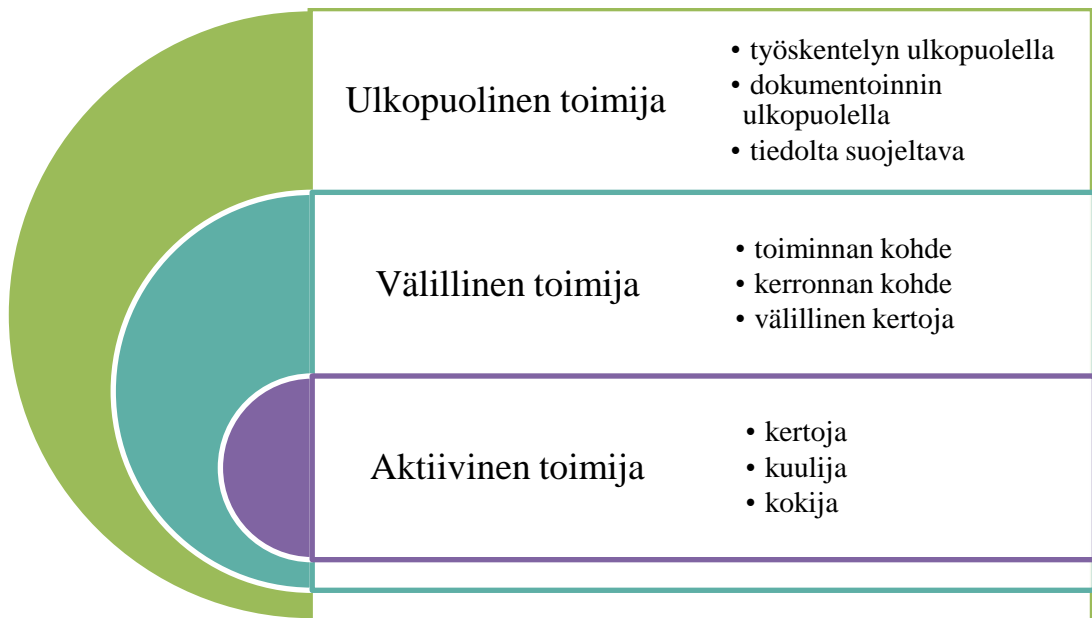
Vauvasta kirjaaminen voi myös jäädä vähiin. Kirjaamiset saattavat rajoittua siihen, että vauva on syntynyt ja vauvan olemuksen lyhyeen kuvaamiseen. Vauvan kasvaessa ja yksi yksilöllisten piirteiden tullessa paremmin esiin, saattavat lapsen kuvaukset myös kirjauksissa lisääntyä ja monipuolistua. Tutkimuskeskusteluissa työntekijät nostivat esiin, että lapsesta kirjaaminen voi olla riippuvaista myös kirjoittajan omista kiinnostuksen kohteista. Työntekijä kuvaa esimerkiksi vauvasta kirjaamiseen vaikuttavan positiivisesti, mikäli työntekijä pitää vauvoista. Silloin kirjaukset voivat olla monipuolisia ja samankaltaisia kuin esimerkiksi vauvan neuvolakortissa.

5 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tutkimukseni osoittaa, että lapsi voi lastensuojelun avohuollon työskentelyssä olla aktiivisen, välillisen tai ulkopuolisen tiedollisen toimijan positioissa. Aktiivisen tiedollisen toimijan positiossa lapsi on vuorovaikutuksen osapuolena ja tiedon kertojana, kuulijana ja kokijana. Välillisen tiedollisen toimijan positiossa lapsi ei ole työskentelyssä vuorovaikutuksen osapuolena, mutta on vahvasti kerronnan tai koko toiminnan kohteena. Tähän positioon kietoutuu myös lapsen aktiivinen toimijuus. Silloin lapsi on kertojana, mutta välillisesti. Lapsen kertoma välittyy työskentelyyn esimerkiksi vanhemman kautta. Ulkopuolisen tiedollisen toimijan positiossa lapsi on työskentelyn, tiedon tai dokumentoinnin ulkopuolella. Tässä aineistossa dokumentoinnin ulkopuolelle jäämisessä korostuu, etteivät kirjaamisen tavat ja puitteet (asiakastietojärjestelmä) tavoita riittävän hyvin lapsen moninaista kohtaamista ja lapsen tiedon toiminnallista luonnetta. Kirjaaminen palvelee parhaiten aikuisasiakasta ja hänen prosessiaan. Ulkopuolisen tiedollisen toimijan positiossa lapsi jää sekä asiakkuutta että omaa elämäänsä koskevan tiedon ulkopuolelle. Tiedon ulkopuolelle jääminen voi johtua vaikeudesta käsitellä asioita lapsen kanssa. Se voi

johtua myös siitä, etteivät vanhemmat halua lapsen tietävän ensisijassa heihin liittyvistä ongelmista tai tapahtumista, joista he eivät usko lapsella olevan muistikuvaa.

Kiteytän tutkimuksen tulokset alla olevassa kuviossa (kuvio1) lapsen tiedollisen toimijuuden kehiksi. Kuvio kokoaa ja havainnollistaa tutkimuksessani esiin tulleet tiedollisen toimijan positiot, joissa lapsi voi työskentelyn aikana olla. Positiot eivät ole pysyviä vaan lapsi voi työskentelyn aikana liikkua eri toimijakehillä. Kuviota voi hyödyntää käytännön työssä esimerkiksi arvioitaessa missä positiossa lapsi suhteessa tietoon kulloinkin on, pääseekö lapsi vuorovaikutuksessa aktiivisen toimijan positioon vai jääkö hän toistuvasti välillisen tai ulkopuolisen toimijan positioihin.

Kuvio 1. Lapsen tiedollisen toimijuuden kehät

Kehien ytimessä lapsi on aktiivinen tiedollinen toimija. Tällöin sosiaalityöntekijä luo asiakassuhteen myös lapsen kanssa ja mahdollistaa lapsen kertojan, kuulijan ja kokijan positiot työskentelyn aikana. Lapsen aktiivinen tiedollinen toimijuus on sidoksissa muihin toimijoihin. Sen toteutuminen edellyttää, että työntekijä sekä lapsen läheiset mahdollistavat sen.

Tutkimukseni perustella myös alle 12-vuotiaat lapset kertovat monipuolisesti itsestään ja omasta elämästään (myös Winter 2010). Jotta työkäytännöt tukevat lapsen aktiivisen tiedollisen toimijuuden toteutumista, työn fokus ja tiedon rakentamisen tarkoitus on määriteltävä vielä tietoisemmin koskemaan lasta ja lapsen

arkea. Kun työskentelyn aikana muodostetaan tietoa lapsen elämästä ja arjen kokonaisuudesta, on luontevaa, että silloin myös lapsi itse on mukana kertomassa, kuulemassa ja kokemassa. Muilta toimijoilta tämä edellyttää tietämisen position jakamista lapsen kanssa (Eskonen 2005, 64) ja aikaa pysähtyä kuulemaan lapsen kertomuksia. On myös oltava tarkka siitä, että lapsi pysyy tiedon keskiössä, eikä vanhempien olosuhteiden ja ongelmien selvittäminen vie kaikkea huomiota (mt. 170). Lapsi on tietoisesti nähtävä myös yksilönä, ei vain osana perhettä.

Tutkimusten (Eskonen ym. 2006; Hurtig 2006) mukaan instituution asettama tavoite määrittää vahvasti lapsen asemaa tiedon osapuolena. Institutionaalisessa lastensuojeluprosessissa on kohtaamisen lisäksi väistämättä mukana myös arviointia ja päätöksentekoa, joissa työntekijällä on velvoitteita muun muassa lapsen mielipiteen selvittämiseen. Lapsen mielipiteen selvittämisessä edellytetään, että lapselle on ikä ja kehitystaso huomioiden riittävän selvästi kerrottava mistä on kyse, miksi ja missä asiassa häntä kuullaan, mihin tietoja käytetään ja mitä konkreettisia ratkaisuvaihtoehtoja tilanteessa on (de Godzinsky 2014, 20). Näissä tilanteissa voi korostua lapsen kertojan ja kuulijan positiot. Käytännön työssä olisi monella tapaa vahvistettava myös lapsen kuulijan positiota, jotta välttyttäisiin tilanteilta, joissa lapselta odotetaan kannanottoa, mutta hänelle annettava informaatio jää niukaksi tai vaikeaselkoiseksi (esim. Kouvonen 2012, 222). Tutkimukseni perusteella lapsen kuulijan position parantaminen edellyttää muun muassa lapselle annettavan tiedon tapojen kehittämistä niin, että tieto on lapselle ymmärrettävää. Edelleen on kehitettävä työntekijöiden lapsen iän ja kehitystason mukaisia kohtaamistaitoja. Työntekijöillä tulee olla myös herkkyyttä tunnistaa tilanteita, joissa toiminta voi näyttäytyä lapselle vaatimuksina ja velvoitteina (esim. Kouvonen 2013, 235). On tärkeää, että lapsen aktiivista tiedollista toimijuutta toteutetaan lapsille ominaisilla tavoilla ja lapsen omia toiveita kuullen.

Lastensuojelun käytännöissä olisi lisättävä myös tiedon reflektointia lapsen kanssa. Lapsen kokijan positio on mahdollinen asiakassuhteessa, jossa tietoa vastavuoroisesti sekä kerrytetään että jaetaan ja jossa lapselle on mahdollisuus ilmaista itseään ja tunteitaan sekä määritellä ongelmia ja ratkaisuja niihin myös omalla tavallaan (Karttunen 2010, 170). Tällöin myös lapsen mielipiteen selvittämisen voi nähdä lapsen mahdollisuudeksi tuoda laajasti ja kokonaisvaltaisesti esiin omia näkemyksiään, kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan. Mielipiteen selvittäminen ei ole

lapsen kuulemista vain aikuisten määrittämistä asioista. Kokijan positio on mahdollinen myös yksittäisessä lapsen kohtaamisessa. Lapsen asiakkuuden tulee kuitenkin olla yhteinen ammatillinen prosessi (Karttunen 2010, 158; Pajulammi 2013, 104; Vis & Thomas 2009). Yhteisen ymmärryksen ja elämäntarinan rakentaminen lapsen kanssa ei ole mahdollista, jos kohtaamiset lapsen kanssa jäävät yksittäisiksi eikä työskentelystä muodostu jatkumoa.

Parhaimmillaan myös välillinen toimijuus vahvistaa lapsen asemaa työskentelyn yhteisenä kohteena. Koska erityisesti pieni lapsi on väistämättä riippuvainen omasta kasvu- ja kehitysympäristöstään ei lastensuojelussa voida luoda asiakassuhdetta vain lapsen kanssa. Lapsen vanhemmat ja läheiset ovat myös lapsikeskeisessä työssä olennainen osa koko työskentelyä. Lapsen tieto on liitettävä vanhempien ja muiden toimijoiden kanssa tapahtuvaan yhteiseen työskentelyyn (Karttunen 2010, 161–162).

Lastensuojelun kontekstissa lapsen elämästä on mahdollista saada vain osittainen kuva. Johanna Korpisen (2008, 203) sanoin ”viranomaisen katse pysähtyy tiettyihin elämän osa-alueisiin”. Lapsen arki ja elämä pitävät sisällään tapahtumia ja tilanteita, joista viranomaisen ei tiedä. Tiedon yhteinen rakentaminen lapsen, lapsen läheisten ja muiden lapsen arjen tuntevien tahojen kanssa on tärkeää (myös Morris 2013), jotta kuva lapsen arjesta on mahdollisimman monipuolinen. Siksi myös muiden kertomukset lapsesta ovat olennainen osa kokonaisuutta. Välillisen toimijan positiossa lapsen välillinen kertominen on lähellä Korpisen (2008, 179–180) kuvaamaa välittyntä kertomusta. Tällöin on kriittisesti arvioitava, kuinka hyvin lapsen oma näkemys välittyy aikuisten kautta. Olennaista on, että lapsen näkemys tulee esiin sellaisenaan, eikä sitä tulkita, selitetä tai muunneta aikuisen toimesta.

Lapsen asiakkuuden taustalla olevat olosuhteisiin liittyvät ongelmat näyttäytyivät aineistossa monimutkaisena: vaikeutena löytää työskentelystä tila lapselle, tapoja käsitellä asioita lapsen kanssa sekä saada vanhemmilta oikeutus tai lupa siihen. Kun taustalla on aikuisen ongelma, koko lastensuojeluasia voidaan nähdä ”aikuisten asiaksi”, jolta lasta tulisi suojella (Vis ym. 2012, 10). Voidakseen olla tiedollisena toimijana omassa elämässään ja myös asiakkuudessaan, on lapsella oltava mahdollisuus olla vastavuoroisesti osallisena tietoon. Sissel Seimin ja Tor Slettebon (2011, 504) tutkimuksessa lastensuojelun asiakkaina olevat nuoret esittivät toiveensa siitä, että heitä tulee pitää ajan tasalla omasta historiastaan. Näin ollen ajattelen

instituution keskeisen tehtävän olevan lapsen ja perheen auttaminen lapsen elämäntarinan rakentamisessa. Käytännön työssä on aina kuitenkin arvioitava tiedon sisältöjä myös niin, että niiden käsittely on lapsen edun mukaista.

Kiinnostava havainto oli myös se, että työntekijät eivät aina kirjoita lapsen toiminnasta ja lapsen kertomasta asiakasasiakirjoihin (vrt. Kääriäinen 2006). Lapsen moninaiset tarinat ja kuvaukset eivät välttämättä luontevasti sovi muodolliseen tapaan kirjoittaa asiakirjoja. Jos lapsen tieto ei dokumentoidu, on vaara, että siihen ei suhtauduta vakavasti tai lapsesta ei jää tietoa lastensuojelun organisatoriseen muistiin (Huuskonen ym. 2010). Asiakirjat ovat yksi väline yhteiseen tiedon rakentamiseen. Niiden tulisi siten palvella tiedon yhteistä reflektointia myös lapsen kanssa. Parhaimmillaan asiakirjoihin voisi myös yhdessä lapsen kanssa kuvata tarinaa lapsen arjesta, elämäntilanteesta ja historiasta, ei vain institutionaalista asiakkuudesta (Vierula 2012). Seimin ja Slettebon (2011, 505) tutkimuksessaan esittämä idea ”lapsen elämän kirjasta” voisi olla kokeilemisen arvoinen myös pitkäaikaisessa avoimuuden asiakkuudessa. Lastensuojelun asiakirjoja tulisi kehittää lapsiystävällisemmiksi ja huomioida lasten tapoja ilmaista itseään esimerkiksi piirroksin ja kuvin, jotta asiakirjat palvelisivat myös lapsen kuulijan positiota ja tukisivat työntekijöitä tiedon antamisessa.

Lapsen tiedollisen toimijan positiot eivät ole pysyviä, vaan voivat vaihdella asiakkuuden aikana. Lapsikeskeisen periaatteen mukaan lapsen osallistuminen on tilannekohtaista eikä osallistumista voi toteuttaa aina samalla tavalla. Välillä voi olla perusteltua esimerkiksi se, että lapsi ei ole paikalla tapaamisessa. Tärkeää kuitenkin on, että lapsen poissaolo on harkittua ja varmistetaan, ettei lapsi jää ulkopuoliseksi. Lapsen tiedollista toimijuutta voisi kuvata Elina Pajun (2013) tavoin myös ”tapahtuvaksi”. Työntekijän tavoitteet ja aikomukset lapsen osallistumisen suhteen eivät aina toteudu, vaan tilanteet ja työskentely voivat edetä ennalta suunnittelemaan suuntaan. Myös kohtaamiset lapsen kanssa voivat olla ”tapahtuvia”. Kohtaamisissa tapahtuvuus voi olla myös hyvä asia ja edistää lapsen tiedollista toimijuutta. Salliessaan tapahtuvuuden työntekijä toimii lapsen ehdoilla huomioiden lapsen kerronnan moninaiset tavat (esim. Eskonen 2005; Roos 2015).

Tulosteni perusteella myös pieni lapsi on tiedollinen toimija ja parhaimmillaan hän on mukana tiedon rakentamisessa kertojana, kuulijana ja kokijana. Tulokseni

osoittavat myös, että huolimatta lapsen osallisuutta vahvistavasta käänteestä (Känkänen 2013, 72) lapsen asema työskentelyssä vaatii edelleen runsaasti kehittämistä (myös Winter 2010; Vis & Thomas 2009; Toros, Tiko & Saia 2013). Lapsikeskeisen työn tekeminen on syvästi riippuvainen toimintaympäristöstä (myös Horwath 2011). Lastensuojelutyöstä vastaavien valtakunnallisten ja paikallisten tahojen on varmistettava riittävät puitteet lapsen kanssa työskentelyyn. Lapsikeskeinen työskentely mahdollistuu, kun se on myös johtamisen periaate. Lapsen ja sosiaalityöntekijän suhteen vahvistaminen edellyttää lastensuojelun sosiaalityöntekijän roolin ja tehtävän kohdentamista lapsierityiseen työhön sekä asiakasmäärien rajaamista niin, että aikaa lapsen kohtaamiseen on riittävästi. Työntekijöille tulee antaa sosiaalityön perusopinnoissa ja täydennyskoulutuksessa nykyistä enemmän tiedollisia ja taidollisia valmiuksia eri-ikäisten ja -taustaisten lasten kohtaamiseen. Kehittämistyön ja opetuksen rinnalle tarvitaan lisää tutkimustietoa pienten lasten kanssa tehtävästä sosiaalityöstä.

Tässä tutkimuksessa olen paneutunut lapsen tiedollisen toimijan positioihin lastensuojelutyössä ja tuonut esiin, millaisena tietäjänä lapsi voi lastensuojelun tiedon rakentamisessa olla. Tapaustutkimuksen avulla olen päässyt syventymään kolmen alle 12-vuotiaan lapsen avoimuuden asiakkuuden polkuihin, tavoittanut sitä kautta lapsen tiedollisen toimijuuden erilaisia toteutumisen tapoja sekä sitä, miten tiedollisen toimijuuden positiot voivat vaihdella asiakkuuden aikana. Näin ollen kuva lapsen suhteesta tietoon on tutkimuksen kautta monipuolistunut. Tapaustutkimus toi esiin myös erilaisia selityksiä sille, miksi lapsen tiedollinen toimijuus voi asiakkuuden aikana vaihdella.

Tutkimuksessa metodologinen valintani oli arviointikeskustelut, joihin sosiaalityöntekijöiden kanssa liitin mukaan lapsen asiakirjoja ja lasten kanssa toiminnallisia välineitä. Vaikka lapsen tiedon luonteeseen kuuluvat erilaiset nonverbaaliset ilmaisun tavat (Helavirta 2011; Eskonen 2005), on lasten itsensäkin mielestä auttamisessa tärkeää asioista puhuminen (Forsberg 2002, 71). Puheen merkitystä ei siten voi lapsenkaan kohdalla ohittaa tai aliarvioida lapsen kyvykkyyttä myös sanalliseen ilmaisuun. Metodologinen valintani kuitenkin rajasi mahdollisuutta tarkastella vielä monipuolisemmin esimerkiksi lapsen tiedon luonnetta. Tutkimus tuo esiin aiheita, joiden avulla lapsen tiedollisesta toimijuutta tulee syventää. Edelleen on tarpeen tutkia tarkemmin eri-ikäisten lasten tiedon luonnetta sekä menetelmiä, joilla

tietoa voidaan tavoittaa lasta auttavalla ja vastavuoroisella tavalla. Lisäksi lastensuojelun yhteydessä tarvitaan tutkimustietoa siitä, miten työntekijä voi tavoittaa erilaista kaltoinkohtelua, esimerkiksi väkivaltaa kokeneiden lasten tietoa.

Lähteet:

Alanen Leena (2009) Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa Leena Alanen ja Kirsti Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 9-30.

Archard David ja Skivenes Marit (2009) Hearing the child. *Child and Family Social Work* 14, 391-399.

Bannister Anne (2001) Entering the Child's world. Teoksessa Horwath Jan (toim.) *The child's world. Assessing children in need.* Gateshead: Jessica Kingsley Publishers, 129-139.

Burr Vivian (1995) *An Introduction to Social Constructionism.* London: Routledge.

Corsaro William A. (1997) *The sociology of childhood.* Thousand Oaks: Pine Forge Press.

de Godzinsky Virve-Maria (2014) Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 267.

Eklundh Berg Lotta ja Matscheck David (2012) Medför BBIC ett förbättrat barnperspektiv? En studie om arbetet med implementering av BBIC och barns delaktighet i sju nordostkommuner. FoU Nordost i Stockholms län: Rapport nr. 19.

Eskonen Inkeri (2005) Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 1107.

Eskonen Inkeri, Korpinen Johanna ja Raitakari Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö.* Juva: PS-kustannus, 21–44.

Eronen Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 1713.

Ervast Sari-Anne & Tulensalo Hanna (2006) Sosiaalityötä lapsen kanssa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 2006:8.

Forsberg Hannele (2002) Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika -projektista. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 31.

Gilbert Neil, Parton Nigel & Skivenes Marit (2011) Changing patterns of response and emerging orientation. Teoksessa Gilbert Neil, Parton Nigel & Skivenes Marit (toim.) Child protection systems: international trends and orientations. New York: Oxford University Press, 243–257.

Graham Mekada (2011) Changing paradigmas and conditions of childhood: implications for the social professions and social work. *British Journal of Social work* 41, 1532–1547.

Gåsman Katriina (2014) Lastensuojelun avohuollon asiakaslapsen arki. Lapsen ja vanhemman näkökulma. Pro Gradu-tutkielma. Sosiaalityö. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos.

Hakalehto-Wainio Suvianna (2013) Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa Hakalehto-Wainio Suvianna ja Nieminen Liisa (toim.) Lapsioikeus murroksessa. Lakimiesliiton kustannus. 17–52.

Helavirta Susanna (2011) Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 1669.

Holland Sally (2004) Child and family assessment in social work practice. Gateshead: Sage Publication.

Horwath Jan (2011) See the practitioner, see the child: The framework for the assessment of children in need and their families Ten years on. *British Journal of Social Work* (41), 1070–1087.

Huuskonen Saila, Korpinen Johanna, Pösö Tarja, Ritala-Koskinen Aino & Vakkari Pertti (2010) Kolme polkua lastensuojelun avohuollon organisatorisessa muistissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (6), 650–658.

Hurtig Johanna (2003) Lasta suojelemissa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Acta universitatis lapponiensis 60.

Hurtig Johanna (2006) Lapsen tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg Hannele, Ritala-Koskinen Aino & Törrönen Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Juva: PS-kustannus, 167–193.

Hyytinen Riitta (2007) Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Helsinki: Ensi- ja turvakotienliiton julkaisu 37.

Hämäläinen Kati (2012) Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 56/2012. Helsinki: Väestöliitto.

- James Allison, Jenks Chris & Prout Alan (1998) *Theorizing childhood*. Oxford: Polity Press.
- Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero (1993) *Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Jyväskylä: Vastapaino. 17–47.
- Julkunen Ilse (2011) *Knowledge-production processes in practice research - outcomes and critical elements*. *Social Work and Society* 9 (1), 60–75.
- Järvinen Minna-Kaisa (2007) *Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa*. Vammala: Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2007.
- Järvinen Minna-Kaisa (2015) *Asiakas-työntekijäsuhte rikosseuraamusalalla*. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tampernessis 2013.
- Karlsson Liisa & Karinmäki Reeli (toim.) (2012) *Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Karlsson Liisa (2012) *Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla*. Teoksessa Liisa Karlsson & Reeli Karinmäki (toim.) *Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura. 17–63.
- Karttunen Risto (2010) *Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa*. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tampernessis 1546.
- Keränen Saara (2004) *Tukiperhetoiminta lasten kuvaamana. Tutkimus lasten osallistumisesta ja kokemista merkityksistä lastensuojelun avohuollon tukiperhetoiminnassa*. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja no 3.
- Korpinen Johanna (2008) *Istuntoja institutionaalisen katseen alla. Lastensuojelun suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa*. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tampernessis 733.
- Kouvonen Petra (2013) *Participatory policies and social rights in out-of-home placement services. Negotiated agencies of vulnerable children*. Turku: Kirjapaino Gosmo Oy, Department of Social Research University of Helsinki.
- Kuusisto-Niemi Sirpa & Kääriäinen Aino (2005) *Hiljaisen tiedon vallasta näkyvän tiedon valtaan – puheenvuoro tiedon näkyväksi tekemisen puolesta*. *Janus* 13 (4), 452–460.
- Kyrönlampi-Kylmänen Taina (2010) *Lapsen hyvä arki*. Helsinki: Kirjapaja.
- Känkänen Päivi (2013) *Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia*. Tampere: Terveystieteiden tutkimuskeskus, Tutkimus 109.

Kääriäinen Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikkaa. Helsinki: Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003.

Kääriäinen Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Juva: PS-kustannus, 45–67.

Laakso Riitta (2013) Mistä koti huostaanotetulle lapselle? Sastamala: Kunnallisan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu -sarjan julkaisu nro 73.

Laitinen Merja, Ojaniemi Pekka & Tallavaara Marja-Sisko (2007) ”Nyt kuullaan meitä asiakkaita” – Tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B, Tutkimusraportteja ja selvityksiä 53.

Laine Markus, Bamberg Jarkko & Jokinen Pekka (toim.) (2007) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Luettu 23.3.2015.

Mayall Barry (2002) Towards a sociology for childhood – thinking from children’s lives. Buckingham: Open University Press.

Morris Kate (2013) Trouble families: vulnerable families’ experiences of multiple service use. Child and Family Social Work 18, 198–206.

Muukkonen Tiina (2008) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 2008:17.

Muukkonen Tiina & Tulensalo Hanna (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeinen lastensuojelun sosiaalityön tilanearvio. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 1/2004.

Muukkonen Tiina & Tulensalo Hanna (2014) Yhdessä tehtävä arviointi tutkimusmenetelmänä lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä. Teoksessa Jaakola Anna-Mari, Leinonen Leena & Väänänen-Fomin Marja (toim.) Tutkiva sosiaalityö: Eettisyys ihmistyössä. Talentia-lehti/Sosiaalityön tutkimuksen seura. 24–27.

<http://www.talentia.isinteksas.com/mag/tutkivasosiaalityo2014.html>.

Luettu 23.3.2015.

Munro Eileen (2011) The Munro Review of child Protection: Final report. A child-centered system. Department for education.

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/175391/Munro-Review.pdf Luettu 30.8.2015.

Möller Sointu (2006) Lapsi haastaa lastensuojelun. Teoksessa Tapola-Haapala Maria, Pekkarinen Elina & Hoikkala Susanna (toim.) Tutkiva sosiaalityö: Sosiaalityön muuttuva tiedontuotanto. Talentia-lehti/Sosiaalityön tutkimuksen seura, 18–21.

<http://www.sosiaalityontutkimuksenseura.fi/Tutkiva%20sosiaalityo/Tutkiva%20sosiaalityo%202006.pdf>. Luettu 23.3.2015.

Möller Sointu (2004) Sattumista suunnitelmallisuuteen – Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Opas- ja käsikirja 1/2004. Pesäpuu ry.

Niemelä Pauli (2012) Tapauskohtaisuus sosiaalityössä. Teoksessa Tuohino Noora, Pohjola Anneli & Suonio Mari (toim.) Sosiaalityön käytännönopetus liikkeessä. Tampere: Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet julkaisuja 5, 20–35.

Parton Nigel & O'Byrne Patric (2000) Constructive social work: towards a new practice. London: MacMillan.

Paju Elina (2013) Lasten arjen ainekset. Etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa. Tampere: Tutkijaliitto.

Pajulammi Henna (2013) Lapsen oikeus osallistua. Teoksessa Hakalehto-Wainio Suvianna & Nieminen Liisa (toim.) Lapsioikeus murroksessa. Lakimiesliiton kustannus 89–123.

Pohjola Pasi, Pitkänen Niina & Koivisto Juho (2015) Sosiaalityön tietokäytännöt vuorovaikutteisina vaihtoalueina. Janus 23 (2) 2015, 175-189.

Pösö Tarja, Marit Skivenes & Anne-Dorthe Hestbaek (2014) Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states – time for child centric approach? European Journal of Social Work 17 (4), 475–490.

Pösö Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisisesta rajasta. Janus 18 (4), 324–336

Pösö Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino 75–97.

Rauhala Pirkko-Liisa & Virokannas Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen Aini & Väänänen-Fomin Merja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Juva: PS-kustannus. 253–255.

Raunio Kyösti (2004) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Reinikainen Sarianna (2007) Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. Raportteja 7/2007. Helsinki: Stakes.

Ritala-Koskinen Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lapsen uusperhesuhteista. Helsinki: Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D38/2001.

Roos Piia (2015) Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta. Tampere: Acta University Press, Acta Universitatis Tamperensis 2015.

Ruch Gillian, Turney Danielle & Ward Adrian (2010) Relationship-based social work. Getting to the heart of practice. Cornwall: Jessica Kingsley Publisher.

Saurama Erja & Julkunen Ilse (2009) Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mäntysaari Mikko, Pohjola Anneli ja Pösö Tarja (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus.

Seim Sissel & Slettebo Tor (2011) Collective participation in child protection services: partnership or tokenism? *European Journal of Social Work* 14 (4), 497–512.

Sipilä Jorma & Österbacka Eva (2013) Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Helsinki: Valtiovarainministeriön julkaisuja 11/2013.

Särkelä Antti (2001) Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.

Thomas Jane & Holland Sally (2010) Representing children's identities in core assessments. *British Journal of Social Work* 40, 2617-2633.

Toros Karmen, Tiko Anne & Koidu Saia (2013) Child-centered approach in the context of the assessment of children in need: Reflections on child protection workers in Estonia. *Children and Youth Services Review* 35, 1015–1022.

Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vierula Tarja (2012) Asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet lastensuojelussa. *Vanhempien näkökulma. Janus* 20 (2) 149–167.

Viholainen Niina (2010) Lasten kokemuksia osallisuudesta lastensuojelutarpeen selvityksessä. Pro gradu-tutkielma. Sosiaalityö. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos.

Vikman Eija (2008) Lasten kerronta ja sen merkitys. Narratiivinen tutkimus lasten ja kriisikeskuksen työntekijän välisistä keskusteluista. Helsingin yliopisto, yhteiskuntapolitiikan laitos. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatintutkimus. Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala.

Vis Svein Arild, Holtan Amy & Thomas Nigel (2012) Obstacles for child participation in care and protection cases – why Norwegian social workers find it difficult? *Child Abuse Review* 21, 7–23.

Vis Svein Arild & Thomas Nigel (2009) Beyond talking- children participation in Norwegian care and protection cases. *European Journal of Social Work* 12 (2), 155-168.

Winter Karen (2010) The perspectives of young children in care about their circumstance and implications for social work practice. *Child & Family Social Work* 15, 186–195.

Winter Karen (2011) Building relationships and communicating with young children. Oxon & New York: Routledge.

Yin Robert K. (2009) Case study research. Design and methods. Fourth Edition. Thousand Oaks: Sage publications.

Merkkien selitykset aineistolainauksissa:

V = vanhempi

L = lapsi

S = sosiaalityöntekijä

T = tutkija